

Szeghy-Gayer Veronika

SZIKLAY FERENC ÉS A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR PÁRTOK KULTÚRREFERÁTUSA (1922–1938)*

Bevezető

A két világháború közötti csehszlovákiai magyar közéleti személyiségek közül eddig csak Esterházy Jánosról és Törköly Józsefről jelent meg önálló kötet.¹ Néhány esszé és forrásgyűjteményt leszámítva nem feldolgozott a korabeli magyar közéletet meghatározó személyiségek életpályája sem.² Jelen tanulmány azt a célt tűzte ki, hogy Sziklay Ferenc, konzervatív értelmiségi tevékenységét és a formálódó kisebbségi közösségről alkotott képét bemutassa. Sziklay Ferenc a kulturális élet szervezőjeként, íróként és hírlapszerkesztőként vonult be a csehszlovákiai magyar kisebbségtörténetbe. Kiterjedt levelezést folytatott nemcsak a szlovenszkói és a

* A tanulmány a K109173 számú OTKA projekt keretén belül valósult meg.

¹ Molnár Imre: Esterházy János élete és mártírhalála. Somorja 2010.; Filep Tamás Gusztáv: Az ellenzék feladata. Törköly József színterei. Rimaszombat 2012. Ez utóbbi elsősorban egy forrásgyűjtemény Törköly írásaiból.

² A teljesség igénye nélkül I. Fábry Zoltán összegyűjtött írásai. Szerk. Fonód Zoltán. Bratislava 1980. 1–12. kötet; Tóth László: Elfeledett évek. Esszék, cikkek, interjúk. Pozsony 1993.; Szvatkó Pál: A változás élménye. Válogatott írások. Szerk. Filep Tamás Gusztáv, G. Kovács László. Pozsony 1994.; L. még Filep Tamás Gusztáv: Maléter István és a balítéletek. In: Filep Tamás Gusztáv: A hagyomány felemelt töre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról. Bp. 2003. 25–118.; Peéry Rezső: A végzet bábjátéka avagy Peremmagyarok az idő sodrában. Szerk. Filep Tamás Gusztáv – Tóth László. Pozsony 1994.

prágai magyar értelmiségiekkel és politikusokkal, hanem magyarországi, erdélyi irodalmi körökkel is, ezért tisztelői többször „Szlovenszko Kazinczyjának” nevezték.³

Eddigi tudásunk szerint nem volt tagja egyik kisebbségi pártnak sem, de ő szerkesztette az Országos Keresztényszocialista Párt (OKP), irányvonalát követő kassai *Esti Újság*ot 1919–1921 között. A kisebbségtörténeti kutatások szempontjából fontos, hogy fennmaradt a csehszlovákiai magyar pártok által 1922-ben létrehozott és általa irányított kassai Kultúrreferátus anyaga, amelyről Bárdi Nándor másfél évtizede összefoglaló katalógust is készített.⁴

A tanulmány Sziklaynak az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található hagyatékára támaszkodik, amely kultúrreferensi és személyes levelezése mellett túlnyomórészt publicisztikai és szépirodalmi írásait, előadásainak szövegét tartalmazza. A hagyatékban nemcsak a neki írt, hanem az általa fogalmazott levelek is megőrződtek Sziklay másolatai révén, később pedig a többi szerző adományának köszönhetően, amelyekkel a hagyaték kiegészült, ezáltal konkrét „dialogusok” is rekonstruálhatóak egy-egy ügyről. Egy-két levelet Koudela Pál idéz disszertációjában,⁵ az anyag teljes körű feldolgozására azonban eddig senki sem vállalkozott.

³ Az elnevezést Turczel Lajos használta elsőként, feltehetően a Sziklay-hagyatékban található alábbi levél alapján, de nem világos, hogy pontosan ki nevezte el így: „Minden kedves leveletem gyűjtöm azóta, hogy – főpatrónusom példájára – levelezéssel igyekeztem húsz éven át szolgálni a felvidéki irodalom ügyét. Valószínű, hogy „utókorra” nem az én leveleim maradnak, mint a Kazinczyéi, de azok, amelyeket kaptam, mert nem hiszem, hogy más olyan gonddal félrerakott volna mindent, mint én. [...] Kb másfél méter vastag a hozzám írt levelek csomagja.” Sziklay Ferenc levele Péchy Bartóky Máriának, Kassa, 1939. január 18. Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK), Kézirattár (a továbbiakban: Kt.), fond 158. Sziklay Ferenc hagyatéka (a továbbiakban: fond 158) 23. doboz, 1. mappa.

⁴ Áttekintés Sziklay Ferenc kéziratos hagyatékáról. Szerk. Bárdi Nándor. Bp. 2000. A 30 dobozból álló anyagban, melynek nagy része rendezetlen, a hagyatékot átvevő Bata Imre feljegyzései is megtalálhatóak. Lehetséges, hogy a levelezés kisebb hányadát ő rendezte.

⁵ Koudela Pál: A kassai polgárság 1918 előtt és után. Bp. 2005. A disszertáció sok értékes családtörténeti információval gazdagította Sziklay Ferencről való eddigi ismereteinket.

A Kultúrreferátus dokumentációjából 1937-ben kikerült annak „politikai része”, amelyet Sziklay Ferenc az Egyesült Párt utasítására Fleischmann Gyula politikusnak adott át,⁶ – ez valószínűleg megsemmisült az Egyesült Párt irataival együtt. Lehetséges, hogy az 1938-as államfordulat után, az iroda felszámolásakor is bekértek tőle iratokat, bár erre vonatkozó forrást egyelőre nem találtam. Mindezek következtében tehát a fontosabb politikai tartalmú levelek hiányában a fennmaradt irathagyatékban főleg a Kultúrreferátus irodalmi, kultúraszervező tevékenységére és Sziklay magánéletére vonatkozó információ (baráti, családi levelezés stb.) található. A Kultúrreferátus mint politikai intézmény feltárása tehát egyelőre szubjektív nézőpont, Sziklay nézőpontja alapján lehetséges.

A hagyatékon kívül felhasználtam Sziklay Ferenc néhány nyomtatásban megjelent írását, valamint Szüllő Géza keresztényszocialista politikus (az OKP elnöke 1925 és 1932 között) hagyatéki fondját is, mivel ebben egy rövid megjegyzést találtam a Kultúrreferátus feladatáról. További kutatások során kell majd összegyűjteni Sziklay összes megjelent publikációját, mivel egy részük kultúrreferensi tevékenysége révén született meg, továbbá Sziklay fontos szerepet játszott a kisebbségi irodalmi vitákban is.

A tanulmány három részből áll. Elsőként a Sziklayról szóló szakirodalmat ismertetem. Ezt követően foglalkozom magával a Kultúrreferátussal: fontosnak tartom tisztázni, hogy pontosan milyen céllal hozták létre ezt az intézményt és milyen tényleges tevékenységet folytatott. Külön kitérek létrehozásának körülményeire, valamint arra is, hogy milyen feladatokat látott el és milyen anyagi háttérrel rendelkezett. Működésének négy nagyobb korszakát különítem el: 1922–1925, 1925–1929, 1929–1936, illetve 1936–1938. A kutatás során arra is kíváncsi voltam, hogy Sziklay mely politikusokkal és értelmiségiekkel levelezett hivatalán

⁶ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Jaross Andornak, d. n. OSZK, Kt., fond 158, 26. doboz, 2. mappa.

keresztül, ezért egy táblázatban közlöm azoknak a fontosabb személyiségeknek a nevét, akiknek a levelei megtalálhatóak a Sziklay-hagyatékban.

Sziklay saját kisebbségi közösségével kapcsolatos tapasztalatait elsősorban kultúrreferátusi és azon keresztül irodalomszervező feladatkörének következtében szerezte, ezért a tanulmány végén röviden bemutatom, hogyan értelmezte Sziklay a kisebbségi önszerveződést, miként próbálta feloldani a nemzeti és állampolgári hovatartozás össze nem egyeztethetőségének dilemmáját. A tanulmány Sziklay két világháború közötti tevékenységére összpontosít, ezért nem térek ki részletesen 1918 előtti tanári pályájára. Irodalmi munkásságát terjedelmi korlátok miatt mellőzöm. (Sziklay Ferenctől számtalan szépirodalmi mű maradt fenn, fontos volt számára, hogy íróként is elismerjék.) Röviden viszont foglalkozom 1938–1943 közötti életpályájával.

Sziklay Ferenc emlékezete

Sziklay Ferenc tevékenységét Turczel Lajos fedezte fel újra *Két kor mezsgyéjén* c. kötetében.⁷ A Turczel által rajzolt portré egy ambiciózus, küldetéstudattól vezérelt értelmiségi képét adja, akinek korán csalódnia kellett az őt alkalmazó kisebbségi pártok kultúrpolitikájában⁸ – 1938 után pedig a magyarországi elit törekvéseiben is –, ezért főleg a kassai Kazinczy Társaság és egyéb szervezetek irányítását, a kisebbségi magyar irodalom megszervezését vállalta magára a Kultúrreferátus keretén belül. Már Turczel idézi Szüllő Géza, a csehszlovákiai magyar politikai élet vezető egyéniségének kijelentését, amellyel Sziklayt rendre utasította, utalva annak kultúrreferátusi feladataira: „Vedd tudomásul, neked az a feladatod, hogy ne csinálj

⁷ Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*. A magyar irodalom fejlődési feltételeit és problémái Csehszlovákiában 1918 és 1938 között. Bratislava 1967.

⁸ Uo. 51.

semmit!”⁹ Ha ez a mondat valóban elhangzott, akkor Turczel értelmezése szerint azt jelenthette, hogy a magyar kisebbségi pártok számolnak a határrevízióval, ezért nem áll érdekükben, hogy támogassák a csehszlovákiai keretekben való kulturális önszerveződést. De a kijelentés vonatkozhatott egyszerűen Sziklay túlbuzgóságára, nehéz természetére is, amellyel sok ellenséget szerzett magának referensi működése során. Turczel 1987-ben egy teljes esszét szánt Sziklay irodalmi, szervezői tevékenységének, amelyben a két világháború közötti csehszlovákiai magyar szellemi élet legsokoldalúbb képviselőjének nevezte őt.¹⁰ Kutatásai során minden bizonnyal felhasználta a Sziklay-hagyatékot, amelyből a forrás megjelölése nélkül többször is idézett.¹¹

A kisebbségi magyar pártok néhány vezetője által megalázott, sértett kultúraszervező képét őrizte meg a családi emlékezet is, amint azt Sziklay Ferenc fiának, Sziklay László irodalomtörténésznek 2003-ban megjelent visszaemlékezése,¹² illetve dédunokájának nagyrészt erre a forrásra hagyatkozó disszertációja is megerősíti.¹³ Az egyik forrásként felhasználható, szubjektív visszaemlékezés, a másik pedig tudományos munka, amely ugyanakkor a visszaemlékezés kritikátlan átvételén alapszik.

Sziklay Ferenc pályája a fiú emlékezetén keresztül mindkettőben leegyszerűsített sérelmi narratívává alakul, amely több esetben igencsak egyoldalúan érinti a korabeli politikai–társadalmi erőviszonyokat. A családi emlékezetben az apai sértettség továbböröklődött, s ezáltal ma egy leegyszerűsített, a korszak társadalmi valóságát figyelmen kívül hagyó Sziklay-életpálya jelenik meg a szakirodalomban.

⁹ A jelenetet Gömörly János idézi visszaemlékezéseiben. Vö. *Gömörly János: Emlékeim egy letűnt világról*. Bp. 1964. 145.

¹⁰ *Turczel Lajos: Sziklay Ferenc*. In: *Uő: Tanulmányok és emlékezések. Tanulmányok két háború közti irodalmunkról és kulturális életünkről*. Bratislava 1987. 73–80.

¹¹ Uo. 80.

¹² *Sziklay László: Egy kassai polgár emlékei. Levelek Lidihez*. Pozsony 2003.

¹³ *Koudela P.: A kassai polgárság i. m. 28–125.*

Fried István hívta fel elsőként a figyelmet arra, hogy a kultúrreferensről nem a fia papírra vetett emlékei alapján, hanem elsősorban hagyatékának feltárása révén kaphatunk pontosabb képet.¹⁴

Sziklay Ferenc Kultúrreferátusa

A kassai Kultúrreferátust annak a politikai elképzelésnek a jegyében hívták életre, amely intézményesített formában kívánta biztosítani a kisebbségi magyar pártok együttműködését. A pártok tevékenységének összehangolása valamilyen mértékben Budapest szándékát is kifejezhette, a magyar külügy ugyanis a két világháború között folyamatosan szorgalmazta, hogy létrejöjjön egy egységes magyar párt Csehszlovákiában.¹⁵

A korszak két meghatározó csehszlovákiai magyar tömörülése, az Országos Keresztényszocialista Párt, valamint az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt – rövidebb nevén Kisgazdapárt, később ebből alakult a Magyar Nemzeti Párt (MNP) – további pártokkal szövetségre lépve 1920-ban megalakította a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottságát.¹⁶ A Közös Bizottság 1922-ben februárjában hozta létre az ún. Központi Irodát¹⁷ Losonc székhellyel, amely többek között egy sajtóosztály, a Prágában és Rimaszombatban működő sajtóirodák¹⁸ és nem utolsósorban a Kultúrreferátus megalakításáról is

¹⁴ Fried István: Sziklay László pályájának emlékezete. Tiszatáj 57. (2003: 9. sz.) 64–73.

¹⁵ Vö. Angyal Béla: Érdekvédelem és önszerveződés. Somorja–Dunaszerdahely 2002.

¹⁶ A bizottság 1920. december 7-én, Ótátrafüreden alakult meg. Vö. Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936. Szerk. Angyal Béla. Somorja–Dunaszerdahely 2004. 144–146.

¹⁷ Teljes nevén Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodája. Vö. Angyal B.: Érdekvédelem i. m. 93.

¹⁸ Simon Attila: Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottsága. Megtalálható a Szlovákiai Magyar Adatbank oldalán (A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona

döntött. Sziklay Ferenc tehát ennek a politikai döntésnek az eredményeképpen jutott álláshoz 1922 tavaszán, amikor pártok által finanszírozott irodáját megnyitotta.¹⁹

A Kultúrreferátus tevékenységét mindvégig a kisebbségi pártok közötti viszony alakulása befolyásolta. Mivel 1925-ben az OKP kettészakadt, valamint ezzel párhuzamosan megalakult az MNP is, az ellenzéki pártok közti együttműködés megromlott,²⁰ ami végül a Központi Iroda 1929-ben történő bezárását eredményezte. Az 1929–1936 között eltelt időszak egyben a Kultúrreferátus legbizonytalanabb éveinek számítt, hiszen ekkor nem létezett az iroda feladatait megszabó intézményi hierarchia. A Kultúrreferátus mégis fennmaradt és 1936 júniusában hivatalosan az Egyesült Magyar Párt irányítása alá került. Végül 1939 januárjában Jaross Andor, a Felvidéki Ügyek tárca nélküli minisztere számolta fel.²¹

A Kultúrreferátus feladatköre

Milyen céllal hozták létre a Kultúrreferátust? Minthogy a Központi Irodának fontos szerepe volt a kisebbségi magyarság érdekvédelmében és a magyarságot ért sérelmek dokumentációjában a Kultúrreferátus is ennek megfelelő feladatkört kapott. Sziklay egyik körlevele három pontban foglalta össze az iroda céljait: „1.) a kultúrsérelmek feldolgozása, 2.) a szellemi erőforrások és lehetőségek felkutatása és

Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Intézmények): <http://adatbank.sk/?p=380031> (Utolsó megtekintés: 2016. május 15.)

¹⁹ Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. 95. In: Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938. Szerk. Borsody István. Bp. 1938. 93–108. Az iroda 1922. március 15-én nyílt meg.

²⁰ A pártok egymással való viszonyáról l. részletesebben *Angyal B.*: Érdekvédelem i. m.

²¹ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Pataky Tibornak, Kassa, 1939. január 5. OSZK, Kt., fond 158, 26. doboz, 1. mappa.

regisztrálása, 3.) ezek alapján és új kulturális szervezetek megalkotása után az aktív kulturális munka depolitizálása.”²²

A Kultúrreferátus tehát egyfelől adminisztrációs feladatokat látott el: nyilvántartást kellett vezetnie minden Csehszlovákiában található magyar (kulturális) szervezetről s fel kellett térképeznie, mely egyesületek maradtak fenn az államfordulat után, illetve ha megszűntek, van-e lehetőség az újjászervezésükre. Másfelől célja volt a magyar kulturális élet fellendítése, támogatása, az országos kisebbségi ünnepek összehangolása és lebonyolítása. Sziklaynak ezenkívül a kisebbséget érintő népművelési és iskolaügyi kérdésekkel is foglalkoznia kellett,²³ ezért rendszeresen tanulmányozta a csehszlovák iskolapolitikát. A Központi Iroda több ízben a községi népkönyvtárak ügyének intézésére is utasította.²⁴

A magyar pártoknak tehát szükségük volt egy olyan adminisztratív egységre, amely a kulturális és iskolaügyi kérdésekre szakosodik, s amelyet a kisebbségi ügyeket érintő parlamenti akciók előkészítése vagy propagandatevékenység céljából bármikor felhasználhat.²⁵

Sziklay az iroda irányítását jó ismerőse, Petrogalli Oszkár megbízásából vállalta el, aki 1925-ben bekövetkezett haláláig a Központi Iroda vezetője volt, s aki állítólag garantálta Sziklaynak, hogy a politika nem fog beleszólni a munkájába.²⁶ Jó barátjához, Esterházy Jánoshoz szóló levelében a következőket írta erről:

²² Sziklay levele többeknek, Kassa 1938. október 13. OSZK, Kt., fond 158, 23. doboz, 1. mappa.

²³ A Cseh-Szlovák köztársaság népművelési törvényei és rendeletei: a községi közkönyvtárakról és az állampolgári nevelésről. Szerk. Sziklay Ferenc. Košice 1923.; A Csehszlovák Köztársaság népművelési törvényei és rendeletei I. füzet. Szerk. Sziklay Ferenc. Košice-Kassa 1935.; *Sziklay Ferenc: A szlovenszói magyar népoktatás helyzetrajza*. Bratislava–Pozsony é. n.

²⁴ Forgách Géza levele, Losonc, 1924. június 12. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.

²⁵ *Sziklay Ferenc: Kultúrális szervezkedésünk* i. m. 96–97.; Vö. Fleischmann Gyula levele, Kassa, 1925. szeptember 11. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz. Fleischmann a Központi Iroda utasítása alapján a fontosabb kultúrkérdések és sérelmek összefoglalására buzdítja Sziklayt, melyet aztán a magyar képviselők előterjesztenének a csehszlovák közoktatásügyi miniszternek.

²⁶ Vö. *Sziklay L.: Egy kassai polgár* i. m. 280–281.

„A hivatalomat annak idején nemcsak, mint kenyérkereseti lehetőséget fogtam föl és vállaltam, de mint hivatást is. [...] ma legalábbis tankerületi főigazgató – ha nem egyetemi tanár - lehetnék. [...] apósom Tisza Istvánnak személyes jóbarátjai közé tartozott. [...] Egy szóval én egy igazán szépen induló karriert áldoztam föl, amikor itt maradtam, mert arra előre számítottam, hogy a kisebbségi sorsba az egyéni érvényesülésről örökre le kell mondani, különben ez – természetemnél fogva – soha nem is bírt vonzóerővel és értékkel. [...] Nem is magam határoztam így, de az akkori politikai vezérrel, Petrogalli Oszkárral való baráti tanácskozásunk folyamán alakult ki a kulturreferátus eszméje, programja s ennek alapján kaptam meg a megbízatásomat.”²⁷

A megfogalmazott „politikamentesítés” természetesen irreális elvárás volt, hiszen a Kulturreferátus a politikai pártok háttérintézményeként működött, mégis úgy tűnik, ehhez a ponthoz Sziklay mindvégig ragaszkodott. A függelmi viszonyt tekintve logikátlanak tűnik, mégis nehezen fogadta el, hogy egy politikus szabja meg a feladatait és oktassa ki a helyes kultúrpolitikáról.²⁸ Ez alól Petrogalli Oszkár és még néhány olyan politikus barátja volt kivétel, mint például Esterházy János. Néhány leveléből kiderül, hogy ezzel a viselkedésével Sziklay sok ellenséget szerzett magának. Ilyen volt Fleischmann Gyula OKP-s politikus is, aki több alkalommal felrótta neki, hogy nem végzi megfelelően a munkáját.²⁹ Egy ízben Salkaházi

²⁷ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Esterházy Jánosnak, Kassa, 1936. április 10. OSZK, Kt., fond 158, 21. doboz, 2. mappa.

²⁸ Az ilyen politikusokkal kapcsolatban egy helyen a következőt írta: „azok a férgek akik elszuvasították a lelkemet”. Sziklay Ferenc levele Szkalos Emilnének, Kassa, 1925. március 21. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz, 2. pallium.

²⁹ Fleischmann Gyula levele, OKP, Kassa, 1925. szeptember 11. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz. Fleischmann Gyula levele, OKP, Kassa, 1925. augusztus 18. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.

(Schalkház) Sára is megírta neki: „... neked nagyon sok ellenséged van. S most is, igaz, amit írsz a leveledben, hogy itt-ott írnak rólad és ellened.”³⁰

Feltehetően befolyásos pártbarátainak és valóban alapos munkájának köszönhetően, hogy a pártok közti rossz együttműködés ellenére az iroda 1938 novemberéig fennállt, de saját munkaadóival, a pártokkal való viszonya mindvégig ellentmondásos maradt. Tevékenységét a csehszlovák államszervek is megfigyelték. Egy fiktív személyhez írott levelében Sziklay azt az esetet örökítette meg, amikor a telefonját egy ízben lehallgatták, a neki címzett levelek pedig felbontva érkeztek célba.³¹

A Kultúrreferátus anyagi háttere

A Kultúrreferátus anyagi hátterét nagyrészt a magyar kisebbségi pártok biztosították, általában két részletben folyósították Sziklay számára az iroda ellátmányát. Fizetése egy részét, átlagosan 1800 csehszlovák koronát, a *Prágai Magyar Hírlap* számlájáról utaltak át neki, többé-kevésbé annak megfelelően, amennyit a prágai napilap munkájába besegített. Fizetése másik részét (mintegy 3200 koronát) a pártoktól kapta, 1922–1929 között közvetlenül az őt foglalkoztató Központi Irodától, 1929 után bizonytalan úton és rendszertelenül, 1936 júniusától pedig már magától az Egyesült Párttól havi rendszerességgel.³²

³⁰ Schalkház Sára levele, Komárom, Szociális Testvérek Társasága, 1933. április 25. OSZK, Kt., fond 158, 30. doboz, 2. mappa.

³¹ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa „Nyílt levél, zárt leveleim titok-tolvajához” címmel. OSZK, Kt., fond 158, 29. doboz.

³² Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Jaross Andor Felvidéki Miniszternek, Kassa, 1938. december 22. OSZK, Kt., fond 158, 26. doboz, 1. mappa.

Az így kapott összesen 5000 koronából kellett gépirónói (Bertók Ilona majd Schirger Márta³³) és saját fizetését, valamint dologi kiadásait (nyomdaköltségek, kiszállások stb.) kikalkulálnia, valamint fenntartania egy irodahelységet a *Prágai Magyar Hírlap* kassai szerkesztőségével közösen.³⁴ (A Kultúrreferátus 1931-ig tulajdonképpen két helyen székelt egyszerre: Sziklay 1931-ig Éder utcai lakásán dolgozott,³⁵ másrészt a Fő utca 105/1. számú házban bérelt irodájában, ez utóbbi volt a hivatalos.)

Biztos és egyben hivatalosan is bejelentett jövedelmét mindig a *Prágai Magyar Hírlaptól* várhatta.³⁶ Egy alkalommal, amikor az késve utalta fizetését, biztosították arról, hogy ez nem fog többet előfordulni.³⁷ 1929 januárjától kérvényezte az újságírói állami nyugdíjat,³⁸ amelyet csak abban az esetben folyósítottak számára, ha a bejelentett évi fizetése nem érte el a 28 000 csehszlovák koronát.³⁹

A Központi Iroda felszámolása után (1929) a *Prágai Magyar Hírlaptól* azt az információt kapta, hogy 1931 februárjától közvetlenül az OKP-től és az MNP-től (50-50% arányban) fogja kézhez kapni a Kultúrreferátus havi ellátmányát, feltehetően Tost Lászlótól (OKP) személyesen, illetve Dortsák Lajostól (MNP) küldeményben. 1930 végén Forgách Géza a *Prágai Magyar Hírlap* szerkesztője, Böhm Rudolf OKP-s szenátorral közösen összeállított egy minimális költségvetést a Kultúrreferátus kiadásaira, amely azonban irreálisan magas tételekben határozta meg Sziklay havi

³³ 1931 februárjában még Bertók Ilona volt a Sziklay mellé rendelt gépirónó. (Vö. Forgách Géza levele, Prága, 1930. január 31. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.) A forrásokból nem derül ki pontosan, hogy Schirger Márta, aki az iroda 1939 elején történt megszűnéséig mellette dolgozott, mikor került a Kultúrreferátushoz.

³⁴ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Lükő Gézának, Kassa, 1939. január 25. OSZK, Kt., fond 158, 8. doboz.

³⁵ Forgách Géza levele, Prága, 1938. július 17. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz. Vö. Koudela P.: A kassai i. m. 95.

³⁶ Lükő Géza levele, Prága, 1937. december 7. OSZK, Kt., fond 158, 7. doboz.

³⁷ Lükő Géza levele, Prágai Magyar Hírlap, 1938. szeptember 12. OSZK, Kt., fond 158, 7. doboz.

³⁸ Darvas János, Prága a Csehszlovákiai Magyar Újságírók Uniója, 1938. április 22. OSZK, Kt., fond 158, 7. doboz.

³⁹ Szilárd Marcell, Pozsony, 1934. február 13. OSZK, Kt., fond 158, 30. doboz, 2. mappa.

kiadásait. (Ezen kívül egyelőre nem találtunk olyan forrást, amely pontosan jelölné, hogy havi szinten mekkora összeg állt Sziklay rendelkezésére.)⁴⁰

A Sziklay fizetésével kapcsolatos információkat azért ismertettem ilyen részletesen, mert a csehszlovákiai magyar pártok és az azokhoz tartozó irodák, lapok stb. finanszírozásának egy része nem hivatalos úton történt, részben Magyarországról érkező támogatások formájában, különféle utakat bejárva. Angyal Béla kutatásaiból ismert, hogy az ilyen pénzekből például az OKP kassai központjának egy hónapban akár 90 ezer korona is juthatott.⁴¹

A támogatásokért cserébe a magyar külügy igyekezett befolyásolni a kisebbségi pártok munkáját. Sziklay mindezt a saját bőrén is tapasztalhatta. Egy alkalommal Pataky Tibornál, a magyar Miniszterelnökség nemzetiségügyi államtitkáránál járt Pesten, aki egy nagyobb összeg Csehszlovákiába való átcsempészésére utasította. Az esetet Sziklay mélyszégyenként élte meg. Fia visszaemlékezéseiben azt írja, hogy édesapja korábban azt hitte, hogy irodáját a csehszlovákiai magyarok adakozásából tartják fenn.⁴² Ha ez igaz, és mindez valóban megtörtént, ezt követően Sziklaynak nem lehettek illúziói a pártpénzekkel kapcsolatban.

⁴⁰ Forgách Géza levele 30 000 csehszlovák koronában határozta meg Sziklay havi fizetését, amely körülbelül a kassai pártiroda havi ellátmányának mintegy harmada, s ezért irreális magas összegnek tűnik egyetlen személy számára. Forgách Géza levele, Prága, 1930. január 31. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.

⁴¹ Vö. Angyal B.: Érdekvédelem i. m. 75–78.

⁴² Fia visszaemlékezései szerint az eset Esterházy János pártelnöki kinevezése, vagyis 1932 decembere után történhetett, de a pontos időpont a szövegből nem derül ki egyértelműen. Vö. Sziklay L.: Egy kassai polgár i. m. 296–297.

A Kultúrreferátus kapcsolatrendszere

Sziklay a Kultúrreferátus megnyitását követően szembetalálta magát azzal a problémával, hogy Csehszlovákiában a földrajzi adottságok következtében lehetetlen a magyarok által lakott területet egy, az egész kisebbség által elfogadható új központ irányítása alá vonni. „A csorbai vízvázasztó szellemi vízvázasztó is, s még sok időbe telik, amíg a pozsonyi központ köré csoportosuló nyugati rész s a Kassához húzó keleti rész írotársadalmát és közönségét közös nevezőre lehet hozni” – írja egy helyen.⁴³ Ennek az lett a következménye, hogy regionális centrumok alakultak ki: ilyen volt Kassa, ahol Sziklay irodája működött, Prága, ahol többek között a magyar képviselők klubja és a sajtóiroda székel, Pozsony az OKP központjával vagy Komárom, a legjelentősebb magyar kulturális szervezet a Szlovenszkói Magyar Kultúregylet is székhelye.

Sziklay levelezése alapján megállapítható, hogy legalább 200 személlyel, kisebbségi egyesülettel, pártirodával, könyvkiadóval, szerkesztőséggel vagy magánszeméllyel levelezett a kultúrreferensi munkakör keretén belül. Ennek többségét Csehszlovákián belül bonyolította le. Levelezőpartnerei nagyrészt a magyar pártok képviselői, illetve a pártok holdudvarához kötődő értelmiségiek voltak, de beosztása miatt akárki megkereshette kulturális jellegű kérdéseivel. Kapcsolatainak nagy része teljesen új keletű volt, több íróval, politikussal ismeretlenül kezdte meg együttműködését és olykor évek is elteltek, míg a személyes találkozás létrejött. Az alábbi táblázatban annak a mintegy 110 személynek, egyesületeknek a nevét közlöm (a forrásban szereplő formában), akiknek a tevékenysége a két világháború között a csehszlovákiai magyar művelődés- vagy politikatörténet szempontjából jelentősnek tekinthető. Külön kiemeltem azokat a

⁴³ Sziklay Ferenc: A felvidéki magyar irodalom fejlődése az elszakítás óta. Kassa, 1925. december hó. OSZK, Kt., fond 158, 7. doboz.

levelezőpartnereket, akiktől több mint 50 levél maradt fenn a Sziklay-hagyatékban. (Nem tüntettem fel azonban az 1938–1943 közötti levelek szerzőit, ezek közül kiemelkedik a Kemény G. Gáborral folytatott levelezés.)

Aixinger László (Pozsony, Toldy Kör)	Kuthy Sándor (Debrecen)
Alapy Gyula (Komárom)	Lelley Jenő (Nyitra)
Baranyai József, (a Komáromi Lapok és a Barázda szerkesztője)	Losonci Magyar Akadémikusok Egyesülete
Beke Lajos, (Pozsony, OKP)	Lükő Géza (Prága)
Bíró Lucián (több helyről)	Madame Sans-Gêne /Szkalos Emilné/ (Rozsnyó)
Both Tamás, eperjesi Széchenyi Kör	Magyar Akadémikusok Köre, Prága
Dallos István (Nyitra)	MAKK Brünn
Darkó István (Nyitra)	Márai Sándor (Párizs)
Darvas János (Prágai Magyar Hírlap)	Mécs László (több helyről)
Dobránszky Endre (Eperjes)	Mihalik Dezső (Rimaszombat)
Dobránszky János (Eperjes)	Mrenna József (Érsekújvár)
Dormándi László (Pantheon Irodalmi Intézet, Budapest)	Noszkay Ödön (Érsekújvár)
Dortsák Lajos (Losonc)	Orbán Gábor (Masaryk Akadémia)
Éder Elza (Kassa)	Ölvedi László (Érsekújvár)
Egry Viktor (Nagyszombat)	Palkovich Viktor (Gúta)
Esterházy János (Pozsony/Nyitra)	Péchy Gáspárné Bartóky Mária (Torna/Pozsony)
Esterházy Lujza (Nyitraújlak)	Petrogalli Oszkár (Besztercebánya)
Fábry Viktor (Eperjes)	Pfeiffer Miklós (Kassa)
Fábry Zoltán (Rozsnyó/Stósz)	Rácz Pál (Ungvár)
Faluhelyi Ferenc (Pécs)	Rády Elemér (Kassa)
Faragó Ödön (Kassa)	Reinel János (Pozsony)
Flachbart Ernő (Központi Iroda)	Révay István (Kassa)
Fleischmann Gyula (Kassa)	Sándor Dezső (Érsekújvár)
Fedor Miklós (Lőcse)	Sárosi Árpád (Kassa, Szlovenszkói Magyar Írók Szövetsége)
Forgách Géza (Központi Iroda, Prágai Magyar Hírlap)	Schalkház Lipót (Eperjes)
Fülöp Zsigmond (Komárom)	Schalkház Sára (Komárom)
Gömöry János (Kassa)	Scherer Lajos (Losonc)
Guttman Antal (Brünn, Corvinia)	Schöphlin Géza (Eperjes)
Gwerk Ödön (Selmecebánya)	Schubert Tódor (Léva)
Győry Dezső (Prágai Magyar Hírlap)	Sebesi Ernő (Eperjes)
Haba Ferenc (Beregszász)	Somos Elemér (Prága)
Hajnóczy József (Lőcse)	Staud Gábor (Nyitra)
Halász-Hradil Elemér (Kassa/Trieszt)	Szent-Ivány József (Beje)

Harmos Károly (Komárom, JESZO elnöke)	Szepessi Miksa (Kassai Napló)
Hercz Ignác (Kassa)	Szeredai-Grüber Károly (Pozsony)
Hokky Károly (Nagyszöllős)	Szerényi Ferdinánd (Masaryk Akadémia)
Ijjász Gyula (Podkarpatszka Ruszi Kultúregyesület)	Szilárd Marcell (Pozsony)
Jablonczy László (Prága)	Szilassy Béla (Központi Iroda)
Jabloniczky Kálmán (Pozsony)	Szombathy Viktor (Komárom)
Jankovics Marcell (Pozsony)	Szüllő Géza (Bácsfa)
Janson Jenő (Pozsony)	Szvatkó Pál (Prága)
Jarnó József (Kassa)	Takács Menyhért
Jaross Andor	Tamás Lajos (Pozsony, Magyar Néplap)
Jaross Gyula (Ungvár, Kisgazdapárt)	Tárczy Károly (Munkács)
Jaczkó Olga (Ungvár)	Tarján Ödön (Losonc)
Jurán Vidor (Vadász, Szepesbéla)	Tárkány Kálmán (Országos Gazdapárt rozsnyói titkársága)
Kalix Jenő (Prága)	Tichy Kálmán (Rozsnyó)
Kalos Ernő (Rimaszombat)	Tost László (Kassa)
Kárpátaljai Magyar Akadémikusok Szövetsége (Ungvár)	Törköly József (Rimaszombat)
Kelembér Sándor	Tvaroska Mihály (Beregszász)
Kolos Ernő (Magyar Újság, Pozsony)	Vájlok Sándor (Pozsony)
Komáromi János (Budapest)	Vécsey Zoltán (Kassa)
Kőszeghy Elemér (Lőcse)	Vozáry Aladár (Munkács)
Krammer Jenő (Pozsony)	Wallentinyi Dezsőné (Tátraszéplak)
Krendl Gusztáv (Pozsony)	Wallentinyi Samu (Eperjes)

1. táblázat

A két világháború között a csehszlovákiai magyar művelődés- vagy politikatörténet szempontjából jelentős személyek és egyesületek⁴⁴

A Kultúrreferátus tevékenysége 1922 márciusától 1938 novemberéig

Sziklay megbízatásának első három éve viszonylag kiegyensúlyozottan telt. 1924–1925 között Győry Dezső is mellette dolgozott, a Kassai Naplót szerkesztette, s csak utána került a *Prágai Magyar Hírlaphoz*. 1923-ban a Kultúrreferátus koordinálta az

⁴⁴ Sziklay Ferenc hagyatéka. OSZK, Kt., fond 158.

országos Petőfi-centenáriumot:⁴⁵ Sziklay emlékeszéd-tervezeteket írt, a pártszervezetek helyi programjait készítette elő és hangolta össze,⁴⁶ valamint Petőfiről szóló tanulmányokat helyezett el különféle csehszlovákiai lapokban.⁴⁷ 1925-ben részt vett az országszerte zajló Jókai-ünnepségek rendezésében is.⁴⁸

Ezekben az években kezdett el foglalkozni a községi könyvtárak ügyével: igyekezett felhívni a figyelmet azokra a csehszlovák törvényekre, amelyek alapján a magyar kulturális önszerveződést segíteni lehet. Ilyen volt például a 430/1919 sz. csehszlovák törvény, amely kimondta, hogy kötelező népkönyvtárat felállítani abban a községben, ahol a lakosság száma eléri a 400 főt.⁴⁹ Ezzel kapcsolatban egy kiadványt is megjelentetett, amelyet a szlovenszkói és ruszinszkói falvak lakójának ajánlott, hogy az „útmutatást nyerjen, hogy kell megteremteni szellemi életének maradandó tőkéjét, a községi könyvtárakat, melyek a pihenés óráiban okulás, művelődést és a legnemesebb értelemben vett szórakozást nyújthatják”.⁵⁰

Sziklay helyzete 1925 februárjában annyiban változott, hogy Petrogalli Oszkár halálával a Központi Iroda élére Flachbarth Ernő került. Flachbarth áthelyezte működését Losoncra Prágába.⁵¹ Az év folyamán az OKP-ben belharcok robbantak ki, aminek következtében a párt kettészakadt és létrejött a Nyugat-Szlovenszkói Keresztényszocialista Párt.⁵² A viták nagyban gátolták az ellenzéki pártok együttműködését, ráadásul 1925 októberében megalakult az MNP is. Mindezek következtében a Kultúrreferátus finanszírozása még bizonytalanabbá vált.

⁴⁵ Sziklay Ferenc levele a Központi Irodának, Kassa, 170/1. sz. 1922. OSZK, Kt., fond 158, 21. doboz, 1. mappa.

⁴⁶ Sziklay Ferenc levele Törköly Józsefnek, Kassa, 1922. december 14. OSZK, Kt., fond 158, 23. doboz.

⁴⁷ Hajnóczy R. József levele, Lőcse, 1922. december 10. OSZK, Kt., fond 158, 23. doboz.

⁴⁸ Sziklay Ferenc levele Jankovics Marcellnek, Kassa, 1925. február 25. OSZK, Kt., fond 158, 23. doboz.

⁴⁹ A Cseh-Szlovák köztársaság népművelési törvényei és rendeletei: a községi közkönyvtárakról... i. m. 19.

⁵⁰ Uo. 1.

⁵¹ *Angyal B.*: Érdekvédelem i. m. 115.

⁵² Vö. *Simon Attila*: Nyugatszlovenszkói Keresztényszocialista Párt. Megtalálható a Szlovákiai Magyar Adatbank oldalán (A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Intézmények): <http://adatbank.sk/?p=377961> (Utolsó megtekintés: 2016. május 15.)

Sziklay levelezéséből kiderül, hogy helyzetét ekkor annyira rossznak ítélte meg, hogy megpróbált más állás után nézni. 1925. augusztus nyarán Fest Sándorral egyeztetett egy Grazban éppen megnyíló magyar tanintézet tanári állása kapcsán.⁵³ Farkas Gyula, a berlini *Voggenreiter Verlag* munkatársa révén Berlinbe kerülése is felmerült.⁵⁴ Egy ízben Gragger Róbert foglalkozott az ügyével, de a Berlini Magyar Intézetnek germanistára volt szüksége, Sziklaynak pedig latin–magyar szakos diplomája volt, ezért pályázatára nemleges választ kapott.⁵⁵ Ezek a próbálkozások mind azt bizonyítják, hogy Sziklay komolyan fontolóra vette, megválna kultúrreferensi pozíciójától, akár Csehszlovákia elhagyása árán is.

Eközben a pártok közötti együttműködés stagnált, márpedig elsősorban ettől függött, hogy Sziklay folytathatja-e referensi tevékenységét:

„Nem tudom, én vagyok-e teljesen antipolitikai képződmény, vagy választások előtt minden gorombaság kaszinóképes, de én nem remélem, hogy a mostani harcmodor után még nemzetiek és kerszocok összeüljenek tárgyalni pártszövetségről. S ha nem lesz pártszövetség, ki lesz az én gazdám? Szóval azt hiszem, kevesen várják úgy ezt a bizonytalan terminust »A választások után« mint én.”⁵⁶

Az 1925 novemberében zajló nemzetgyűlési választásokat azonban nem kellett megvárnia, mert Szent-Ivány József, az MNP vezetője már néhány hónappal korábban egyeztetett vele jövőbeni feladatairól.⁵⁷ Sziklayt a Központi Iroda a *Prágai*

⁵³ Fest Sándor levele, Graz, 1925. június 5.; ill. 1925. augusztus 27. OSZK, Kt., fond 158, 21. doboz, 1. mappa.

⁵⁴ Farkas Gyula levele, Budapest, 1926. február 4. OSZK, Kt., fond 158, 21. doboz, 1. mappa.

⁵⁵ Gragger Róbert levele, Berlini Magyar Tudományos Intézet, 1926. február 24. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.

⁵⁶ Sziklay Ferenc levele Szkalos Emilnének, Kassa, 1925. november 14. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.

⁵⁷ Szent-Ivány József levele, Beje, 1925. szeptember 17. OSZK, Kt., fond 158, 30. doboz, 2. mappa.

Magyar Hírlap irodalmi mellékletének, a *Magyar Vasárnap*nak szerkesztésével bízta meg, amely 1927 tavaszáig jelent meg.

Az irodalmi és újságírói feladatok nem biztosították Sziklay irodájának fennmaradását. A pártok között nyilvánvalóan vita alakult ki arra vonatkozólag, hogy szükség van-e egyáltalán a Kultúrreferátusra, abban a formában, ahogy Sziklay vezeti.

„Ami a helyzet alakulására vonatkozó föltevéseidet illeti, még végleges fölvilágosítást nem adhatunk, mivel döntés még egyáltalában nem történt. Az tény, hogy mind a két párt mértékadó tényezői ragaszkodnak az együttműködéshez, amelynek minimuma a kulturális együttműködés s ennek az együttműködésnek intézményes egysége. Így állván a helyzet, tehát föltevéseid jó nyomon járnak! Remény van arra is, hogy a Központi Iroda teljes mai szervezetével fönmarad. Természetesen minden érdemleges fejleményről időben értesíteni foglak. Ma [Flachbarth] Ernő Pozsonyban van s többek között B. [Böhm] Rudival is tárgyal.” – írta Forgách Géza Sziklaynak egy 1926 januárjában kelt levelében.⁵⁸

A Kultúrreferátus fennmaradása 1926 végén sem volt eldöntött kérdés.⁵⁹ Nem sokkal később, 1927 tavaszán a Sziklay által szerkesztett *Magyar Vasárnap* is megszűnt.⁶⁰ Ugyanakkor ellentmondásnak tűnik, hogy Sziklay irodalmi szervezőmunkája éppen ezekben az években (1925–1930) ívelt fel. Több kulturális egyesület megalakításában, működésében vett részt a Kultúrreferátus révén, tehát

⁵⁸ Forgách Géza levele, Prága, 1926. január 7. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.

⁵⁹ Sziklay Ferenc levele Szkalos Emilnének, Kassa, 1926. december 3. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz.

⁶⁰ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Szent-Ivány Józsefnek, Kassa, 1927. március 31. OSZK, Kt., fond 158, 30. doboz, 2. mappa.

feltételezhetjük, hogy saját helyzetét jóval sötétebben festette le leveleiben, mint amilyen valójában volt. Segédkezett többek között a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület, a Színpártoló Egyesület, a Dalosszövetség, a Mensa Academica Egyesület, a Társadalmi Egyesületek Szövetségének létrehozásában, de a csehszlovákiai magyar cserkészlet tevékenységében is.⁶¹ Több egyesület alapszabályainak a kidolgozását vállalta magára, számtalan előadást tartott Csehszlovákia-szerte politikai, kulturális és diákrendezvényeken.⁶² Erre az időszakra esik a kassai Kazinczy Társaságban végzett kiadói munkássága is, melynek révén mintegy 50 csehszlovákiai magyar szépirodalmi kötet kiadása vagy szerkesztése, a kiadói működéshez szükséges anyagi háttér megszervezése fűződik a nevéhez.⁶³

Ezt követően 1929-ben a Központi Iroda megszűnt, vezetője Flachbarth Ernő előbb Münchenbe szökött, majd Magyarországra került. Ez a Kultúrreferátus automatikus megszűnését is magával vonta, ami megegyezett Budapest terveivel is.⁶⁴ „Flachbart szökése óta teljesen megállott minden, a zavarokat nem tudom leírni, de nem is szeretek rágondolni, élek egy napról a másikra” – írta ekkor Salkaházi (Schalkház) Sárának.⁶⁵

Év végére azonban olyan elképzelés került előtérbe, amely szerint a Kultúrreferátust önállósítani fogják, s bár továbbra is a pártok tartják majd fenn, Sziklay szabadabb kezet kap a kulturális ügyek intézésében.⁶⁶ A Sziklay számára előnyösebb forgatókönyv szerint a Kultúrreferátus helyett egy Kulturális

⁶¹ Vö. Sziklay F.: Kulturális szervezkedésünk i. m.

⁶² Sziklay Ferenc fontosabb, mintegy 119 előadásának címe 12 kategóriába sorolva. OSZK, Kt., fond 158, 13. doboz.

⁶³ Vö. Gayer Veronika: Kazinczyho spoločnosť v Košiciach a jej publikácie. Vznik menšinovej literatúry a možnosti budovania maďarskej komunity v medzivojnovom Československu. In: Úloha kníh a periodík v živote mnohonárodnostných Košíc: zborník z konferencie. Szerk. Martina Feniková Čarnogurská, Angela Kurucová. Košice 2013. 80–97.

⁶⁴ Részben a „szigorú takarékoság” jegyében. Vö. Angyal B.: Érdekvédelem i. m. 153

⁶⁵ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Schalkház Sárának, Kassa, 1929. június 2. OSZK, Kt., fond 158, 23. doboz.

⁶⁶ Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Szkalos Emilnének, Kassa, 1929. november 26. OSZK, Kt., fond 158, 30. doboz, 2. mappa.

Mintaszövetséget hoztak volna létre, amely az addigra kialakult magyar egyesületeket fogta volna össze.⁶⁷ Sziklayt még 1928 végén egy erre vonatkozó mintaterv elkészítésével is megbízták, de végül sem kapacitás, sem hajlandóság nem mutatkozott a pártok részéről ennek megvalósításához. Az iroda megmaradt olyan formában, ahogy addig működött, és jelentőségét annyiban megőrizte, hogy az 1929–1936 közötti években a *Prágai Magyar Hírlappal* együtt a magyar pártok egyedüli közös finanszírozású és közös irányítás alatt álló intézménye volt.

Mindezek mellett a Kultúrreferátus, az 1930-as évek elejére fokozatosan elvesztette a magyar kulturális életben betöltött koordináló szerepét. Ugyan jól kiépített kapcsolatrendszerét Sziklay továbbra is ápolta, s 1930–1931-ben mint magánember részt vett a Szentiváni Kúriákon is, de befolyását csökkentette, hogy az ellenzéki pártok által ellenőrzött kulturális életnek több olyan kihívással kellett szembenéznie, mint a baloldali mozgalmak vagy a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság (rövidebb nevén a Masaryk Akadémia) megalakulása. A Masaryk elnök adományából 1931-ben alakult társaság elnöke, Orbán Gábor rendszeresen egyeztetett Sziklayval a társaság összetételével, felállítandó osztályaival kapcsolatban 1931 folyamán.⁶⁸ Sziklay kezdetben maga is tagja volt a Masaryk Akadémiának,⁶⁹ de annak kormánypárti (aktivista) kultúrpolitikája miatt – mely véleménye szerint nem a kisebbségi magyarság érdekeit tartotta szem előtt – 1932 tavaszán lemondott a benne vállalt tisztségéről, amit az egyesület ez év őszén el is fogadott.⁷⁰

Minden bizonnyal ezekben az években hangzott el a fentebb említett Szüllő-féle kijelentés is „Neked az a feladatod, hogy ne csinálj semmit!” –, mivel azt Gömör

⁶⁷ Sziklay levele többeknek, Kassa 1928. október 13. A Kulturális Mintaszövetség tervezete. OSZK, Kt., fond 158, 23. doboz, 1. mappa.

⁶⁸ Sziklay Ferenc és Orbán Gábor levelezését I. OSZK, Kt., fond 158, 24. doboz, 2. mappa.

⁶⁹ Szerényi Ferdinánd levele, Masaryk Akadémia, 1932. október 9. Levelezésüket I. OSZK, Kt., fond 158/24. doboz/2. mappa.

⁷⁰ Uo.

János is hallotta, Gömörly pedig 1931-ben költözött Kassára és vette át Sziklaytól a Kazinczy Társaság vezetését 1932 elején.

Budapest politikai nyomására végül 1936 júniusában megalakult az Egyesült Magyar Párt, az OKP és az MNP összeolvadásával. A párt a Központi Iroda újjászervezése mellett döntött, aminek következtében a Kultúrreferátus további két évre az 1929-ben szétesett intézményi hierarchia része lett. 1937-ben Szüllő Géza egy feljegyzésében az Egyesült Párt által finanszírozott újságok kapcsán a Kultúrreferátus feladatkörére is kitért:

„A pártegyesítés következtében minden faktor egy kalap alá vétetett. Ezek közé tartozik a kultúrreferátus is, amelynek nézetem szerint az a feladata, hogy szabályozza minden a mi pártunk pénzén keletkező s fenntartott szellemi terméknek az irányát és célját. A Prágai Magyar Hírlap igazgatósági gyűlésén most Lükő igazgató előadta, hogy Szvatkó Pál, a PMH külpolitikai szerkesztője a PMH szerkesztőségének és kiadóhivatalának támogatásával politikai revüt akar kiadni. Ezzel a tervvel szemben én óvást emeltem és pedig két szempontból. Az egyik az, hogy nekünk itt már több irodalmi, politikai és tudományos revünk van, amelyeknek egyike sem prosperál. Ha most ezekhez egy újabb revüt adnak, ezt a prosperitást még inkább lehetlenné teszi. A másik az, hogy nem azért alkottatott egy egységes párt és annak kultúrreferátusa, hogy annak megkerülésével és megkérdése nélkül politikai-irodalmi szervet kreáljon a PMH. Kérem tehát, hogy e tekintetben Budapest is intézkedjen, hogy sem Szvatkó, sem Lükő, sem

senki más folyóiratokat úgy ne alapíthasson, hogy ahhoz az egységes párt vezetése alatt álló kulturreferátus hozzá nem járul.”⁷¹

Sziklay irodájának megkerülhetetlen voltát jelzi, hogy 1937-ben a Pécsi Egyetemen működő Faluhelyi Ferenc-féle Kisebbségkutató Intézet is felvette vele kapcsolatot és egyeztetett vele.⁷²

Végül Sziklay 1938. szeptember 10-én egy pozsonyi megbeszélésen azt a feladatot kapta Esterházy János és Révay István politikusoktól, hogy december 31-ig, tehát év végéig likvidálnia kell az általa vezetett kassai irodát.⁷³ November elején a kassai Magyar Nemzeti Tanács előterjesztésére a helyi katonai parancsnokságtól egy ideiglenes megbízást kapott: a tanfelügyelői és tankerületi főigazgatói teendőket kellett ellátnia. Valójában azonban a miskolci tanfelügyelő, Takács Béla miniszteri megbízott mellett teljesített szolgálatot. Barátaival, illetve a volt kisebbségi politikai elittel való levelezése során ugyanakkor többektől azt az információt kapta, hogy a majdan megalakítandó kassai tankerületnek lesz a főigazgatója.⁷⁴ A Kulturreferátus utolsó ellátmányát 1938 októbere elején, két részletben kapta meg,⁷⁵ az 1938-as államfordulatot követően pedig a berendezkedő anyaországi rendszertől a mintegy két évtizedes kisebbségi munkája elismerését várta.

Sziklayt végül nem nevezték ki tankerületi főigazgatónak,⁷⁶ hanem mint középiskolai szakelőadó és igazgatóhelyettes, tanügyi tanácsos került a kassai

⁷¹ Szüllő Géza, X/8. Aide-mémoire-ok, jelentések, feljegyzések 6. OSZK, Kt., fond X.

⁷² Faluhelyi Ferenc levele, Institut des minorités á l'Université de Pécs, 1937. november 16. OSZK, Kt., fond 158, 30. doboz, 1. mappa.

⁷³ Sziklay Ferenc levele Pataky Tibor államtitkárnak, Kassa, 1939. január 5. OSZK, Kt., fond 158, 26. doboz, 1. mappa.

⁷⁴ L. például Sziklay Ferenc levélfogalmazványa Bodor Aladárnak, Kassa, 1938. november 22. OSZK, Kt., fond 158, 26. doboz, 1. mappa.

⁷⁵ Sziklay Ferenc levele Pataky Tibor államtitkárnak, Kassa, 1939. január 5. OSZK, Kt., fond 158, 26. doboz, 1. mappa.

⁷⁶ Helyette Támedly Mihály (a volt miskolci tankerületi főigazgató) lett az 1939. szeptember 1-én felállt kassai tankerületnek vezetője.

tankerülethez. Bár kinevezése komoly megbízatással járt, hiszen ettől fogva közreműködött a tankerület területén dolgozó tanárok fegyelmi ügyeinek intézésében, igazolási eljárásaik lebonyolításában, Sziklay helyettesi pozíciójával nem volt megelégedve. 1938 után volt referensi kapcsolatrendszere is látványosan beszűkült, korábbi „kisebbségi közösségi hálója” mindössze néhány személyre korlátozódott: a kassai és budapesti kapcsolatai mellett főleg a komáromi Szombathy Viktorral, a lévai Schubert Tódorral és az ungvári Rácz Pállal tartotta 1938 után is a kapcsolatot, illetve kisebb mértékben még barátjával, Esterházy Jánossal is levelezett. 1942–1944 között ő szerkesztette a *Felvidéki Nevelőt*, de ő adta a nevét az *Új Magyar Museum* című irodalmi folyóiratnak is. 1943. november elején nyugdíjazták, rá egy hónapra, 1943. december 19-én hunyt el.⁷⁷

Sziklay Ferenc néhány gondolata a kisebbségi önszerveződésről

Sziklay termékeny publicista és író volt, számos előadásában, tanulmányában foglalkozott a magyar kisebbségi irodalom helyzetével, fejlődésével, a formálódó közösség problémáival. Követendő példának az erdélyi magyar értelmiség tevékenységét tartotta, különösen az *Erdélyi Helikon* folyóirat gyakorolt rá nagy hatást, bár tisztában volt vele, hogy a csehszlovákiai magyarság nem rendelkezik az erdélyihez hasonló regionális hagyományokkal. A magyar nemzeti irodalom fejlődése szempontjából decentralizációs folyamatként írta le az államfordulat utáni időszakot,⁷⁸ amelynek során a régi Magyarország különböző „kulturterületekre”

⁷⁷ A kassai Kazinczy Társaság 1944. március 5-én Sziklay Ferenc emlékére ünnepélyt rendezett a kassai Nemzeti Színházban, melynek jövedelmét Sziklay síremlékére ajánlották. Vö. Meghívó a Kazinczy Társaság Ünnepélyére OSZK, Kt., fond 158, 8. doboz.

⁷⁸ Sziklay Ferenc: Az irodalmi élet decentralizációja. OSZK, Kt., fond 158, 25. doboz.

(„Magyarország, Erdély, Szlovenszkó, Ruszinszkó és Bácska”) esett szét.⁷⁹ A „kényszer-decentralizáció” elmélettel, amelyet az 1918 előtti kassai Kazinczy Társaság vezetője, Eöttevényi Nagy Olivér decentralizációs kultúrprogramja alapján képzelt el,⁸⁰ tulajdonképpen azt kívánta kifejezni, hogy Magyarország területének nagyhatalmi felosztása újra legitímálta a korábban létező vagy nem létező magyar regionális mozgalmakat. Vagyis amit korábban vidéki irodalomnak neveztek, az most kisebbségi magyar irodalomként fog megjelenni.

Ugyanakkor határozottan visszautasította, hogy a szlovenszkói magyar irodalmat önálló regionális irodalomként tartsák számon: számára mindegyik kultúrterület, alkotásaival együtt egyenrangú komponensét képezte az ő értelmezésében „oszthatatlan magyar irodalomnak”.⁸¹ Számos kortárs kisebbségi értelmiségihez hasonlóan Sziklay gondolkodását is meghatározta a kettős kötődés: fontos volt számára, hogy a kisebbségi (szlovenszkói) magyar irodalomra önálló entitásként tekintsen, de ez nem zárta ki, hogy egy nagyobb nemzeti egységben helyezze el saját kisebbségi tevékenységét.

Sziklay etnocentrikus és nemzeti nézőpontból közelítette meg az irodalom feladatának kérdését is: „Az irodalom az élet jele. Ahol nem teremhet meg irodalmi élet, ott nincs nemzeti élet sem.”⁸² Ezzel tehát az irodalomnak fontos szerepet tulajdonított a csehszlovákiai magyar közösség megmaradásának szempontjából is, ennek fényében kell majd további kutatások alapján irodalomszervező munkásságát is értelmeznünk.

⁷⁹ Sziklay Ferenc: A kisebbségi magyar irodalom hivatása. OSZK, Kt., fond 158, 7. doboz.

⁸⁰ Sziklay Ferenc: Kassa két irodalmi-élet indítása. 8. OSZK, Kt., fond 158, 4. doboz.

⁸¹ Sziklay Ferenc: A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet jelentősége, 1. OSZK, Kt., fond 158, 7. doboz.

⁸² Sziklay Ferenc: Az irodalmi élet decentralizációja, 4. OSZK, Kt., fond 158, 25. doboz.

Összefoglalás

Sziklay Ferenc Kultúrreferátusa a csehszlovákiai ellenzéki magyar pártok politikai háttérintézménye volt, amely elsősorban a magyar közösség kulturális és iskolaügyi adatait gyűjtötte. Vezetőjének, Sziklay Ferencnek köszönhetően számottevő irodalomszervező tevékenységet is kifejtett. Sziklay és a pártok között ugyanakkor meglehetősen eltérő elképzelések éltek a Kultúrreferátus feladatáról, ez bizonyára több alkalommal konfliktushoz vezetett közte és a kisebbségi politikusok között.

A Sziklay-hagyaték elsősorban azért értékes a magyar kisebbségkutatás számára, mert nemcsak a két világháború közötti csehszlovákiai magyar pártok, de az általuk működtetett irodák nagy részének az iratanyaga is megsemmisült. Sziklay kultúrreferensi levelezése – bár a valaha létezett teljes iratanyagának csak egy bizonyos hányadát tartalmazza – egy olyan országos hálózattal rendelkező iroda vizsgálatát teszi lehetővé, amelynek működését nagymértékben befolyásolta a kisebbségi pártok folyamatosan változó együttműködése és a Magyarországról érkező támogatási rendszer. A tanulmányban nem tértem ki részletesen a Szentiváni Kúriák és a Masaryk Akadémia történetére, annak ellenére, hogy a hagyaték számtalan erre vonatkozó dokumentumot tartalmaz. Ezt további kutatásoknak kell majd feltárniuk.

Veronika Szeghy-Gayer

HUNGARIAN CULTURAL OFFICE IN INTERWAR CZECHOSLOVAKIA

1922–1938

The paper aims at presenting the operation of the Hungarian Cultural Office founded and financed by the Hungarian minority parties of inter-war Czechoslovakia. The head of the Cultural Office was Ferenc Sziklay, a Hungarian intellectual and writer from Košice (today Slovakia), whose correspondence provides a first-hand testimony concerning the creation, the aims and the activity of the Office, as well as its contact and institutional network.